

EĞİTİMDE VERİMLİLİĞE ÖĞRETMENİN KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN ETKİSİ

Prof. Dr. Mürtüvvet BİLEN (*)

Öğretme öğrenilmesi planlanan etkinliklerin gerçekleştirilmesi işidir. Öğretme ve öğrenme birbirleriyle yakın ve karşılıklı ilişkiler içinde, davranış değişmesini sağlamaya yönelik etkinlikleri kapsamaktadır. Bu değişmelerin planlı ve düzenli olması davranışların istendik olmasına olanak hazırlamakta olup bu alanda başarı öğrencinin neleri öğrenmeye ihtiyaç duyduğu ile bunların nasıl kazandırılacağına ilişkin kararların dikkatle alınmasına bağlıdır. Karmaşık bir toplumda öğrenilmesi beklenen davranışlar çok olduğundan bunların kişisel çabayla gerçekleşmesi çok zordur. Bu güçlüğü yenmekte okul özel öneme sahip bir kurum olarak ön plana geçer. Okul bireyler için gerekli davranışları seçmeli ve eğitimi bu seçkin değerler üzerine düzenli bir ortamda kurmalıdır. Böylece öğrenileceklerin belirlenmesi, öğretme işinin de belirlenmesini gerekli kılar. Öğretme işinin temel sorumlusu öğretmendir. Öğretmenin görevi eğitimsel yaşantıları düzenlemek ve düzenlenen çevrede örnek oluşturacak biçimde yer almaktır. Bu gerekçeyle öğretmen belli konuları, belli bir gruba ya da kişiye öğreten ve davranışlarıyla öğrenen gruba örnek oluşturan bir meslek mensubudur. Bu iki önemli görevi yani hem çevreyi düzenleme, hem de çevrenin bir parçası olarak örnek oluşturma onun hem bilim adamı hem de sanatkar gibi davranmasını gerekli kılmaktadır. Öğretmenin değerleri, tutumları, deneyimleri, kısaca davranışları bütünüyle öğrencilerini, toplumu, kendi mesleki geleceğini ve meslektaşlarını etkiler ve doğal olarak onlardan da etkilenecek kişisel ve mesleki varlığını biçimlendirir. Öğretmen, bu oluşma-gelişme süreci içinde kendisini samimi bir değerlendirmeden geçirmeli, amacını, kaynaklarını, tercihlerini iyi bir öğretmenin ulaşması beklenen ölçütlerin ışığında incelemeli, üstün ve eksik yönlerini açıkça belirlemelidir.

Değerlendirme sonuçlarından yararlanan öğretmen mesleki gelişimi ile kişisel gelişimini birlikte, denge içinde yürütmeye özen göstermelidir. Bir öğretmen kişisel beklentilerine gerekenden fazla ağırlık tanıyarak meslek yaşantısını gölgelemekten özenle sakınmalıdır.

Kişisel ve mesleki gücünü toplumun gelişimine sunması beklenen öğretmenin toplumsal liderlik görevini ustalıkla yürütmesi bir başka sorumluluk alanını oluşturur. Bu gerekçeyle toplumsal değerlere saygılı olmayı başlangıç noktası olarak seçmeli ve kendisini kabul ettirdikten sonra toplumu iyileştirmeye yönelik bir yol izlemelidir. İyi bir öğretmen hiçbir zaman toplumun gelişim düzeyinin gerisinde kalmamalıdır.

Bu gerekleri yerine getirmek için öğretmen okuyan, inceleyen, iyiyi-doğruyu seçebilen, mesleğiyle ilgili toplantıları, dernek çalışmalarını izleyen, araştıran bir kişiliğe sahip olmalıdır.

(*) Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

Greenwood'un ifadesiyle bir kişinin profesyonel olabilmesinin temel koşulları vardır. Bu koşullar ana başlıklarıyla şöyle verilebilir (Greenwood, 1967, s. 2: 45-55).

1 - Mesleğinde Sistematik Kuramsal Yapıya Aşına Olma.

Bir kimse öncelikle mesleğiyle ilgili iç tutarlılığa sahip örgütlü bilgi birikimine sahip olmalı, bir başka deyişle mesleğinde geliştirilmiş kuramları bilmelidir. Kuşkusuz öğretmenin bilişsel alan davranışları kadar, duyuşsal ve psiko-motor alan (mesleki beceri) davranışlarıyla ilgili kuramsal yapıya da aşına olması gerekmektedir.

2 - Mesleğinde Otorite Olma.

Bir kimsenin bu niteliğe sahip olması herşeyden önce mesleğin inceliklerini oldukça iyi bilmesini, yenilikleri araştırıp aktüel bir kimliğe kavuşmasını ve birikimini toplumun gelişimi için işe koşabilmesini zorunlu kılar. Bu görevleri gerçekleştiren bir öğretmen alanında söz sahibi olma hakkına kavuşur.

3 - Toplumca Onaylanma.

Meslek sahibi bir insan çevresi tarafından onaylanmak ister. Mesleki gücü, hakimiyeti üstün olan bir kimse çevresi tarafından onaylanır. Bir öğretmen böyle bir noktaya gelmek için gereken çaba ve özeni göstermelidir.

4 - Mesleki Etiği İzleme.

Etik kurallar yönetici nitelik taşırlar. Her insanın yaşadığı toplumun bu kurallarına uyma, onun yaşantısını kolaylaştırır. Ancak Mesleki Kurallar, o mesleğin mensubu bir kimse için çok daha önemlidir. Bir yandan bu kuralları izlemeli, öbür yandan kuralları inceleyip uygun olmayanları elemeli, eksik ve yetersiz olanları düzeltmeye çalışmalı ve toplumun geçerli kurallardan yararlanmasını sağlayıcı bir hizmet sunmalıdır.

5 - Mesleki Kültüre Sahip Olma.

Bu niteliğe sahip olmanın ilk koşulu Formal ve Informal mesleki örgütlerin hizmetlerinin ne olduğunu bulmak, bu örgütsel çalışmalara katılarak meslekdaşlarıyla iletişim kurmanın zevkini yaşamak, onlara katkı getirip, onlardan yararlanmaktır. Bu arada bu örgütlerin üyelerince yapılmış araştırmalardan yararlanıp-mesleki gücünü geliştirmek öğretmenliğin meslekleşmesinde ikinci koşulu oluşturur.

Mesleki kültür meslekle ilgili değerleri, normları ve sembolleri içerir. Mesleki değerler meslek mensuplarının temel inançlarıyla yaşama anlam katarken, normlar yol gösterici, düzenleyici; semboller ise mesleki iletişimi kolaylaştıran ortak bir dil kullanmalarına yardım eden bir nitelik taşırlar. Ana hatlarıyla açıklanan bu özellikler her meslek için olduğu kadar öğretmenlik mesleğinde de önemle izlenmesi gerekli özelliklerdir.

ÖĞRETMENİN MESLEKİ BAŞARISINA ETKİ EDEN NİTELİKLER

Başarılı öğretmen toplumun beklentisine, bireyin gelişimine hizmet edecek, çağdaş bilgi birikimini iyi kavramış bir öğretmendir. Yetiştirdiği kişilerin başarısıyla toplumu geliştiren, güçsüzlüğü ya da yetersizliğiyle toplumsal gelişmeye ket vuran öğretmen, kalkınmada çok önemli bir konuma sahiptir. Ancak, bu görevleri yerine getirmeye çalışan öğretmeni geçerli ölçütlerle değerlendirmeye özen göstermeli, ondan gücünü aşan, enerjisini insafsızca tüketecek nitelikte beklenti içine girilmemelidir. Öğretmen, insanüstü varlıkların zor başaracağı standartlarla değerlendirilirken görevini başarıyla

sürdürmesine olanak verecek, sosyo-ekonomik olanaklar, eğitim teknolojisi, maaş-donatım, eğitim programları; mesleğe verilen değer, yönetim ve teftişle ilgili koşulların elverişsiz olması gerçekçilikle kolay kolay bağdaşmaz. Bütün bu elverişsiz koşullara karşın eğitimde verimlilik günümüzün en önemli sorunlarından biridir. Bu sorunu çözmeye planlayıcı ve uygulayıcı olarak görev yapan öğretmene düşen iş oldukça büyüktür. Durum, öğretmenin önemini açıkça ortaya koyduğuna göre başarılı olabilmesi için öğretmenin sahip olması beklenen özelliklerinin açıklığa kavuşturulması kaçınılmaz olmaktadır.

1 - Öğretmen okuma, yazma, dinleme, konuşma gibi temel becerileri geliştirmelidir. Bu alanda hata payını mümkün olan en alt sınıra indirmesi mesleğinin kaçınılmaz gereklerindedir.

Bir kısım kelimeleri yanlış telaffuz eden, yanlış anlam yükleyen ve bazı kelimeleri çok sık kullanan bir öğretmen saygınlığından çok büyük kayba uğramaktadır. Bu alanda kendi eksikliğini gideren öğretmenin öğrencilerine yardım sunması mümkün olur. Kısaca öğretmen standart Türkçe konuşmalı, yeterli düzeyde okumalı, ufkunu geliştirmeye özen göstermelidir.

2 - Öğretmenler sağlıklı ve yapıcı bir disiplin anlayışıyla öğrencileriyle iletişim kurmalıdır. "Çocuk eğitiminde en önemli kavramlardan biri olan disiplin kavramı Latince 'rehberlik ve yardım etme' anlamına gelmektedir. Disiplin, sağlıklı tutum ve kuralları içerir. Özünde otorite ve özgürlük birlikte yer alır" (Ulusavaş, 1988, s. 63). Bu nitelikleri birlikte kullanan öğretmen öğrencisi için gerçek bir yol gösterici olur. Gerçekten "davranış geliştirme uzmanı" olan öğretmenin çok sert ya da çok gevşek disiplin anlayışından uzak, özgürlük ve otoriteye dayalı yapıcı bir disiplin anlayışına sahip olması beklenir. Bu anlayıştan hareketle, sınıf ve okul etkinliklerini düzenleyici kurallar saptanmalı ve öğrencilerine hizmet sunulmalıdır. Kısaca disiplin, düzenli ve demokratik yaşamın vazgeçilmez bir unsurudur. Böyle bir disiplin anlayışını yerleştirip geliştirme öğretmenin görevlerinden biridir.

3 - Öğretmen sosyal değerleri iyi bilmeli, toplumun beklentilerini, katkılarını, sorunlarını saptamalı; bulgularını öğrencinin yetiştirilmesinde kullanabilmelidir. Toplumla dengeli yaşayan bireyler yetiştirmek öğretmenin özenle yerine getirmesi gereken görevlerinden biridir.

4 - Öğretmen planlamaya önem vermeli, planlı denemecilik yoluyla mesleğinde en iyiye, en doğruya ulaşmaya çalışmalıdır. Planlı çalışma öğretmene önemli kolaylık getirir, çünkü planlama, "öğretim etkinliklerine yön veren, disiplin sorunlarını en alt düzeye indiren, gereksiz hareketlerden arındırılmış, olumlu ve sıcak bir atmosfer yaratmaya elverişli bir örgütlenmedir (Bilen, 1982, s. 3). Böyle bir örgütlenme, eğitimi pratik, kullanışlı, ekonomik bir temele dayandırarak daha iyi bir öğretimi sağlamada öğretmene yardım sunar. Planlamayla öğretmen hedeflerini daha kolay gerçekleştirir.

5 - İyi bir öğretmen öğrencilerinde gelecek kaygısının doğmasını engeller. Öğrencilerin geleceğe ilişkin gerçekçi ve umut dolu beklenti geliştirmelerine özen gösterir.

6 - Meslektaşları, öğrencileri, veliler, yöneticilerle iyi bir iletişim kurmaya çaba harcamalıdır. İletişim, bireylerin birbirlerini anlayabilmek için aralarında oluşturdukları bir

haber alış-veriştir. Öğretmen iyi bir iletişimin mesleğine katkısını çok iyi kavramalı ve başarılı iletişimin koşullarını gerçekleştirmeye özen göstermelidir. Birlikte çalıştığı, yaşadığı insanların ilgi, ihtiyaç ve sorunlarını anlayan bir öğretmen onlarla iletişim kurmada zorlanmayacaktır. Çevresindekilere güvenen, saygılı, inceleme-araştırma gücüne sahip, inatçılıktan sakınan, korku duygusunu yenebilen bir kimse iletişim kurmada oldukça başarılıdır. İyi bir öğretmen bu niteliklerle donanık olmalı, iletişimi sürekli kılmalı, öğrencilerine davranışlarıyla iyi bir örnek oluşturmalıdır.

7 - Öğretmenin iletişimi kurma ve sürdürmesinde öğretme etkinliklerini öğrenciye ulaştırma aşaması öncelikli bir öneme sahiptir. Bu aşamada "Öğretme Yöntemi" özel önem taşır. O halde öğretmen öğretme yöntemini, kapsamı ve yöntemin öğeleri arasında yer alan teknikleri bilmeli, bunları mesleğine uygulayabilmelidir. Böylece öğretmen hedeflere daha kolay ulaşacak, öğrencilerin bireysel farklılıklarına cevap verebilecek, sınıfı monotonluktan kurtarmayı başaracak, yaratıcı düşünmeyi özendirerek, grup psikolojisini geliştirecektir. Bu nedenlerle öğretmen, öğretme yöntemini iyi kavramalı ve uygulamalıdır.

8 - Öğretmen okul ile ailenin işbirliği kurmalarına yardımcı olmalıdır. Okul-aile birlikleri bir bakıma toplumun farklı kesimlerinin insan yetiştirme konusunda asgari bir tutarlıkla birleşmelerini sağlayan ocaklar olmalıdır. Okulun öncülüğünde çağdaş anlayışın öngördüğü yönde bir eğitim ortamı kurulmalıdır. Ailelerden gelen uyarılar doğrultusunda okulun, kendisini toplum gerçeklerine daha fazla uyum gösterecek yönde yenilemesini sağlamalıdır. Böylece iyi öğretmen hem öğrencilerini geliştirmeyi, hem de aileler kanalıyla toplumsal sorunlara çözüm bulmayı görev sayan öğretmendir.

9 - Öğretmen çağdaş olmalı.

Çağdaş bir öğretmen üretimi kendi çağına rastlayan düşünce ve bilgilere, onları eleştirip - uyarılabilecek yeni problemlerin çözümünde kullanabilecek düzeyde derinlikle sahip olmalıdır.

Çağdaş bir öğretmen, kullandığı ölçütlerde tutarlı, bilinçli, esnek ve değişimlere açık olmalıdır.

Çağdaş bir öğretmen, çeşitliliğin verimliliği artırdığını bilen, destekleyen demokratik bir tutum içinde bulunmalıdır.

Çağdaş bir öğretmen, yetiştirilecek insan tipinin belirlenmesinde bilimsel düşüncenin ve doğrunun kararlı, cesur bir savunucusu olmalıdır. Yaptığı işin toplumun ekonomik, sosyal, kültürel ve politik biçimlenmesinde taşıdığı önemin bilincinde ve bu görevi yetkinlikle yerine getirebilecek yeterlikle olmalıdır.

10 - Yetiştirmeyi amaçladığı kişilerin nitelikleri konusunda açıklık içinde bulunmalı, bu niteliklere sahip bireyin ilk örneğini kendisinde kurmalıdır.

11 - Eğitimin duyuşsal hedefleri de bulunduğunu unutmamalı, sağlıklı insanın sahip olması gereken insana sevgi ve saygı duymayı gerek davranışlarıyla gerekse akademik uğraşısıyla vurgulamalıdır.